Jukka Mikkonen

Kauneuden ja sen tutkimuksen historiaa

***Kauneuden historia* (Storia della bellezza, 2008). Toim. Umberto Eco. Suom. Pekka Tuomisto. WSOY, Helsinki 2008. 438 s.**
***Estetiikan klassikot Platonista Tolstoihin*. Toim. Ilona Reiners, Anita Seppä & Jyri Vuorinen. Gaudeamus, Helsinki 2009. 543 s.**

Umberto Eco jäljittää *Kauneuden historia*ssaan filosofien, kirjailijoiden ja (kuva)taiteilijoiden kauneuskäsityksiä eri aikakausina. Kronologis-temaattisesti antiikista nykypäivään etenevän teoksen filosofis-teoreettisesti painavinta antia ovat Econ esitykset platonismin, uusplatonismin ja keskiajan kauneuskäsityksistä. Vahvimmillaan medievalisti-Eco on tietysti kirjoittaessaan keskiajasta. Teoksen kiinnostavin osa onkin sen neljäs luku, ”Valo ja väri keskiajalla”, jossa Eco tarkastelee värejä keskiajan maalaustaiteessa ja mystiikassa, Tuomas Akvinolaisen kauneuskäsitystä ja siihen liittyvän *claritaks*in (’kirkkaus’, ’valoisuus’) maallisia ja jumalallisia merkityksiä.

Muuten Econ katsaukset jäävät pintaraapaisuiksi yleisesityksenkin mittapuulla. Myös omaäänisyys on kaukana: esimerkiksi romantiikan ’ylevää’ havainnollistaa Caspar David Friedrichin *Vaeltaja sumumeren yllä* (1818), kun taas ’kaunista’ Eugène Delacroix’n *Vapaus johtaa kansaa* (1830). Persoonallisimmillaan Eco on sättiessään viktoriaanista estetiikkaa ja porvarillisen kauneuden ihannetta. *Kauneuden historia* päättyy postmoderniin, jossa – tuskin yllättävästi – kauneuden käsitteitä on lukematon määrä ja mikä tahansa voi olla kaunista.

Valitettavasti Eco ei kunnolla pura kauneuden käsitettä eikä peilaa sitä perusteellisesti muihin käsitteisiin. Poikkeuksena on jälleen keskiaikainen kauneus, jota Eco vertaa ajan käsitykseen rumuudesta seikkaperäisessä tarkastelussaan hirviöistä keskiajalta varhaismoderniin. Ylipäänsä Eco pitää kaikkia esteettisiä artefakteja, kuten Marcel Duchampin *Fontaine*a (1917), kauniina ja aikakauden muita ihanteita ilmentävinä. Toisaalta hän puhuu usein laveasti ”esteettisistä esineistä”.

Kauneuden historia perustuu Econ vuonna 2002 ilmestyneeseen cd-rom-teokseen *Bellezza; Storia di un’idea dell’occidente*, ja multimediatausta näkyy kirjassa ikävästi tilkkutäkkimäisyytenä, kuvien, esittelytekstien ja lyhyiden sitaattien sekoituksena.

Esteetikon herkkukori

Ilona Reinersin, Anita Sepän ja Jyri Vuorisen toimittama *Estetiikan klassikot Platonista Tolstoihin* sisältää suomennoksia länsimaisen ”filosofisen estetiikan keskeisimpiä kiistanaiheita” käsittelevien kirjoitusten pääkohdista. Muhkea kokoelma sisältää 49 käännöstä, joista osa on uusia ja osa olemassa olevien käännösten kohennettuja versioita. Käännökset on jaettu viiteen lohkoon: antiikki, kristillinen antiikki ja keskiaika, renessanssi, valistus ja romantiikka sekä moderni. Jokainen lohko alkaa aikakauden ilmapiiriä esittelevällä ja kokoelmaan valittuja kirjoituksia taustoittavalla johdannolla. Oiva Kuisman (antiikki, keskiaika, renessanssi), Jussi Kotkavirran (valistus ja romantiikka) ja kirjan toimittajien (moderni) laatimat mainiot esseet esittelevät selkeästi aikakauden ilmapiiriä ja taustoittavat ja selittävät teokseen valittujen esteetikkojen kirjoituksia.

”Antiikissa” esitellään Platonin mimeettinen taidekäsitys ja Aristoteleen *Runousopin* ”keskeisimmät kohdat”; esteettisiä ihanteita valotetaan Horatiuksen *Runotaide*-kirjeellä ja otteilla (Pseudo-)Longinoksen *Ylevästä*-teoksesta; ajatusta kauneuden ja hyvän välisestä yhteydestä havainnollistetaan katkelmilla uusplatonisti Plotinoksen teoksesta *Kauneudesta*.

”Kristillisen antiikin ja keskiajan” yhtenä teemana on kysymys kuvainteon soveliaisuudesta. Raamatun kuvakielto, taiteen pakanallis-rituaalinen tausta ja kreikkalais-roomalainen taide ja viihde saavat kirkkoisä Tertullianuksen lausumaan kielteisiä sanoja taiteesta yleensä. Johannes Damaskolainen sen sijaan puolustaa ikonitaidetta ja osallistuu sydänkeskiajalla käytyyn kuvariitaan, jossa debatoitiin kirkon kuvateosten teologisesta legitimiteetistä. 1200-luvulla Bonaventura koettaa yhdistää kauneuden ja Jumalan ja Tuomas Akvinolainen tutkailee muun

muassa Raamatun runollista kieltä ja merkitystasoja.

”Renessanssissa” Leon Battista Alberti pohtii maalaustaiteen luonnetta tarkastelemalla antiikin maalareiden työtapoja; Marsilio Ficino pyrkii platonilais-kristillisen apparaatin avulla samastamaan rakkauden ja kauneuden; Giorgio Vasari enteilee renessanssi-termiä kuvatessaan taiteen kehityskulkuja ja taiteiden uudelleen syntymistä (*rinascita*) ajallaan 1500-luvulla. Michel de Montaigne pohjustaa ajatusta kauneuden relativistisuudesta ja subjektiivisuudesta skeptisissä esseissään.

”Valistus ja romantiikka” on kokoelman laajin osio. 1700-luvulla estetiikasta tulee filosofinen oppiala ja teoreetikkojen huomio alkaa siirtyä teoksesta sen vastaanottajaan, havaitsevaan ja kokevaan subjektiin. Erityisen ilahduttavia ovat käännökset Alexander Baumgartenilta, joka lanseeraa estetiikka-termin kauneuden tutkimukseen vuonna 1735 kirjoitetussa aisteihin ja kuvitteluun perustuvaa tietoa (*epistêmê aisthetike*) käsittelevässä maisterintutkielmassaan ja määrittelee logiikan pikkusisarena pitämänsä filosofisen estetiikan oppialana *Estetiikka*-teoksessaan (1750). Rousseau mollaa valistuksen ihanteita ja haikailee autenttisuuden perään, kun taas Johann Joachim Winckelmann kaipaa voimakkaammin antiikkiin, missä taide sai hänen mielestään täydellisen ilmauksen. Brittiläisessä keskustelussa tutkimuksen keskipisteitä ovat makuaisti, mielikuvitus ja taiteen kokijan kauneusarvostelmat. David Hume etsii maun standardia ja pohtii makuaistiin vaikuttavia seikkoja kokijan luonteenlaadusta aikakauden tapoihin; Edmund Burke korostaa imaginaation roolia makuarvostelmien muodostamisessa; Thomas Reid hakee kauniita asioita yhdistäviä piirteitä tietynlaisen mielihyvän tuottamisesta; Archibald Alison teoretisoi esteettisen kokemuksen muodostuvan mielikuvituksen avulla erityisen tunteen ympärille.

Keskustelu systematisoituu ja ensimmäiset varsinaiset estetiikan teoriat syntyvät.

Kant esittää *Arvostelukyvyn kritiikissä* (1790) perusteelliset näkemyksensä niin estetiikan alasta kuin makuarvostelman luonteesta. Hegel pohtii niin ikään estetiikan alaa ja kauneuden filosofisen tarkastelun luonnetta *Estetiikan luentojen* (1835–1838) johdannossaan.

”Modernissa” puolestaan korostuu taiteen ja yhteiskunnan suhde. Olinde Rodrigues, jota taidehistoriassa pidetään avantgarde-termin käyttöönottajana, korostaa 1800-luvulla taiteilijan tehtävää yhteiskunnan kehittäjänä; Théophile Gautier kritisoi praksikseen pakkomielteyneitä utilitaristeja ja propagoi ”hyödytöntä taidetta”; John Ruskin rummuttaa taiteen eetillisesti ylentävää tehtävää; Charles Baudelaire pohtii kauneuden ikuista ja ajallista osaa, ja Oscar Wilde toteaa kärjistäen, että ”elämä jäljittelee taidetta paljon enemmän kuin taide jäljittelee elämää”. Antologia päättyy Tolstoin maailmoja syleilevään julistukseen taiteen, tunteiden kommunikoimisen, läsnäolosta kaikkialla.

Alkutekstien aggressiivinen saksiminen kauneus- ja taide-sanojen ympäriltä on ajoittain häiritsevän alleviivaavaa, jos kohta leikkely on välttämätöntä. Valinnoista ja puutteista voi niin ikään aina narista: Miksi Reid mutta ei Shaftesburya? Entä miksi ei lainkaan Schopenhaueria? Miksi mukaan on otettu katkelma Marxin lisäarvoteoriasta, jonka sisältö on estetiikan kannalta olematon vaikka kirjoituksessa puhutaankin taiteilijan työstä?

Kirjoitusten väliseksi vuoropuheluksi paljolti juonitettu kirja esittää onnistuneesti länsimaisen filosofisen estetiikan ydinajatuskulut. Kirjoitusvalikoima myös muistuttaa, että kullakin aikakaudella on tavallisesti hyvin erilaisia käsityksiä kauneudesta ja taiteen tehtävästä, vaikka ne yleisesityksissä kuvataan usein homogeenisiksi (vrt. Eco). Toimittajille kuuluu kaunis kiitos massiivisesta urakasta.